

**La comunicació de l'art.
L'artista Maties Palau Ferré vist
pel poeta Josep M. Amorós Bayer**

Rosa de les Neus **Marco-Palau**

La comunicació poètica de l'art

Per tal de sintetitzar un dels aspectes que caracteritzen la comunicació de l'art i particularment aquella duta a terme a través de la poesia, com a una de les fonts de coneixement, cal tenir present Elliot Eisner¹, professor d'art a la Universitat d'Stanford, que en el seu article «*Art and knowledge*», publicat al *Handbook of the arts in qualitative research: Perspectives, Methodologies, Examples and Issues*, del 2008, fa una relació de les que considera les tres grans contribucions de l'art al coneixement.

En primer lloc, les arts fan referència als matisos qualitius de les situacions. Aprenent a llegir les imatges que les arts fan possible, es pot ser conscient d'aquests matisos. Examinar la percepció d'una pintura és un tipus de lectura com podria ser la d'un text. Una segona contribució de l'art al coneixement té a veure amb el sentiment d'empatia. Les imatges representades en una forma artística i expressiva sovint generen un tipus d'empatia que fan possible l'acció. Per exemple en les imatges creades per Picasso a *Guernica*, podem veure com l'art ens pot fer commoure. Una tercera contribució de l'art al coneixement té relació amb la possibilitat d'una perspectiva fresca, de tal manera que els nostres hàbits cognitius no dominaran les nostres reaccions amb respostes preestablertes. El que hom cerca són noves maneres per percebre i interpretar el món.

Aquestes tres formes d'aproximar-se al coneixement a través de l'art posen de relleu tres dels seus aspectes: qualitat, empatia i novetat. Sabent llegir l'art s'hi poden veure i reconèixer els matisos; l'art pot generar una empatia que pot portar a l'acció, i transporta a un terreny nou, diferent del conegut fins llavors, que permet ampliar el coneixement del món. Aquests tres aspectes es troben dins l'obra de l'artista Maties Palau Ferré. Cal tenir en compte la relació entre art i poesia i els seus trets comuns, per comprendre com es poden transmetre els matisos dels pinzells a través dels poemes. Adues disciplines tenen el component espiritual i dels sentits. El filòsof Jacques Maritain², en el seu llibre *Art and Poetry*, considera la poesia com a «*divination of the spiritual in the realm of the senses, to be expressed in the same realm*». La poesia es troba entre la línia del fer, del crear, i del gaudi que aporta la bellesa.

Un poema d'Amorós Bayer

El 2014 el poeta i compositor Josep M. Amorós Bayer, va escriure el poema *A Maties Palau Ferré*, on versava les característiques artístiques i filosòfiques de les seves obres. Aquest poema ric d'imatges i d'exquisida sensibilitat, fa viatjar per la temàtica que plasma l'artista en les seves pintures, escultures i ceràmiques. La reflexió artística s'expressa al poema en cursiva. A més, la veu poètica apel·la als seus records de joventut, quan va conèixer

l'obra de l'artista, ja que pintor i poeta són fills de Montblanc. Aquests records estan evocats en lletra rodona, per diferenciar els temps. Palau Ferré i Amorós Bayer foren convilatans i amics.³

Maties Palau Ferré.

A Maties Palau Ferré

*La coloma porta al bec
un branquillonet de vida;
joiosa, diu que l'ha tret
del sublim art d'en Maties.
Ai, la dama d'ulls radiants
subjectant un tall de síndria;*

*en l'abelliment de mans
el vermell gaudeix carícia.*

*De la fruita, platerada,
sembla sentir-se'n flairança;
de la música encisada
desprenen so de lloança
home i dona en l'abraçada,
i el toro en sent cobejança.
Abstractesa que commou
de la qual mai se'n té prou.*

... Ja d'infant els teus pinzells m'embadalien,
de màgia untats, harmonitzant el llenç.
Que sublim l'olor de lli i trementina!
La pasta, quin color vistós... intens...!

De repent, plantós, apareixia un arbre,
un pont... el riu... peixos fent *ball rodó*...
les torres i muralles enlairades
vers nuvolats de seda i de cotó.

La forma acolorida
que ens enlluerna a tots,
a l'entusiasme crida
i parla sense mots.
Estètica és riquesa
que l'esperit manté;
pintura és bellesa:
la teva està al cim.

*De tulipa, gira-sol,
margarida, rosa, lliiri...
cada gerro en fa bagol:
cromatisme al seu cantiri.*

*Per la plaça de Montblanc,
casalics i porxades;
s'hi pot respirar el teu tranc
i seguir-ne les petjades.
Empres obert el llenguatge;
el posat, de senzillesa,
intel·ligència al bagatge:
acreixement de grandesa
propera al teu paisanatge
d'enardiment i noblesa.*

*Mitològica raó
t'enfila a cada esglaó.*

... La infantesa ja llunyana, que confusa...
ens portà a l'avenir com és manat.
Avui, miro els teus treballs i el gust m'acusa
un àuric goig de sensibilitat.

I de sobte reapareix potser aquell arbre,
el pont, el riu, dels peixos... *ball rodó...*
com una porta al sol immesurable,
la meva vista rep un dolç petó.

La Conca, terra teva,
deessa, encís, anyor...
amb verdor d'olivera
i trossos colrats d'or.
Els ceps amb raïmada
plasmada tant sovint
de la sàvia mirada,
al mestratge succint.

El mestre: pintor,
ceramista,
escultor;
entelèquia de filosofia.
Quan com tu, esdevé geni l'artista,
se'n segueix la lluminositat,
l'admira, i el coneix el món sencer,
solcant del propi amor la veritat;
llavors el seu llegat s'immortalitza,
estimat Maties Palau Ferré.

Josep Maria Amorós Bayer

La música i la vida

Aquest apartat inclou una anàlisi del poema i dels referents artístics que hi són presents. Concretament dels versos 1r, 2n, 3r, 7è, 8è i 9è., que apareixen en cursiva al poema i que expressen específicament les característiques de l'obra de Palau Ferré. S'analitzen les peces versades al poema així com temàtica, tècniques i estils de determinades pintures de l'artista que s'han seleccionat per il·lustrar el discurs poètic d'Amorós.

El poema comença amb una referència a un emblema de l'obra de Palau Ferré, el colom amb un branquillonet al bec:

*La coloma porta al bec
un branquillonet de vida;
joiosa, diu que l'ha tret
del sublim art d'en Maties.*

Palau Ferré. *Noia amb colom*. Tinta xinesa. (Col·lecció particular).

El colom és vist ja des de l'antiga Grècia com a símbol de pau, harmonia i amor i el branquillonet, a través de la tradició cristiana és interpretat com a símbol de vida, que prové de l'episodi de l'Arca de Noé.⁴ Aquesta imatge bíblica també l'han reelaborat altres grans artistes contemporanis, com Picasso. En l'obra *Guer-Blanc* de Palau Ferré l'artista expressa el renaixement de la vida i la cultura, a través d'una reinterpretació dels elements que apareixen en el quadre del *Guernica* de Picasso.⁵

Miquel Pons en una entrevista a Palau Ferré el 1977, li pregunta sobre els coloms que l'artista pinta, en la resposta s'observa aquesta simbologia

de l'ocell, que inclou també el concepte de llibertat: «I tants de coloms? El colom perquè és l'únic ocell que no pot viure dintre una gàbia»⁶

A la segona estrofa està ubicada la dama d'ulls radiants, aquests ulls grans i verds que Palau Ferré fa lluir a les figures femenines:

*Ai, la dama d'ulls radiants
subjectant un tall de síndria;
en l'abelliment de mans
el vermell gaudeix carícia.*

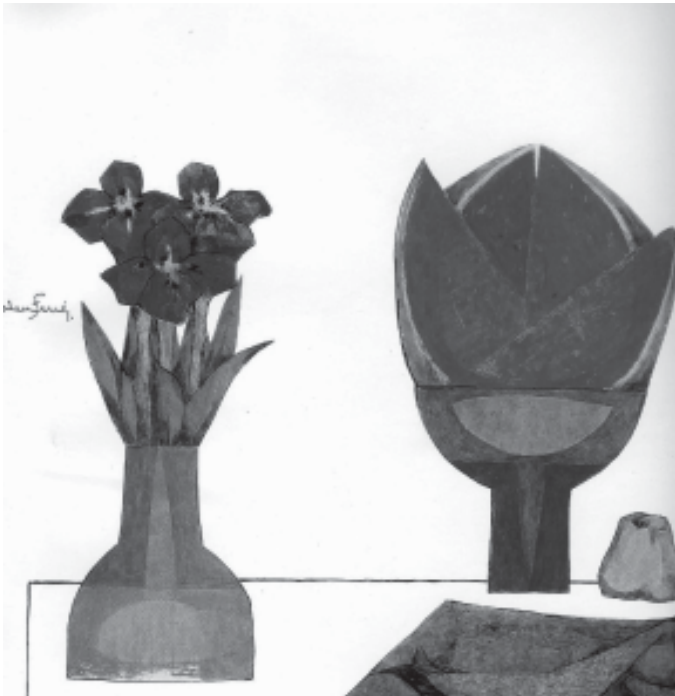

Palau Ferré. *Noia amb síndria*. Cera. (Col·lecció particular).

El pintor defineix el motiu d'aquests ulls en una entrevista al *Diario Amanecer* (1970): «*En los ojos de mis mujeres late la vida y una infinita esperanza*»⁷. Aquest és el segon símbol de vida que es troba a l'obra, després del colom.

En l'estrofa s'hi observa una dama que subjecta un tall de síndria, ben vermella. A *Conversacions a Montblanc amb Palau Ferré* ens aporten les claus per interpretar les síndries i els gira-sols, temàtica que s'analitzarà també en aquest apartat: «Per què pinteu tantes síndries i gira-sols? La síndria és foc que apaga la calor»⁸. El vermell de la síndria com a metàfora del foc i aquest, amb un oxímoron, apaga la calor. El vermell és un dels colors predominants en l'obra de l'artista, i el foc, també un símbol tradicionalment carregat d'aspectes divins. La dona i la fruita tenen una significació similar, perquè totes dues tenen una relació amb l'origen de la vida.⁹

Els fruits de la terra són presents constantment en l'art de Palau Ferré. Com un homenatge al seu país, relaciona el seu imaginari pictòric amb els paisatges i la natura del seu voltant. El poema esmenta la síndria, com una de les fruites que plasma l'artista, entre d'altres, a la seva obra, també s'hi poden trobar l'espiga de blat, el raïm, les peres, les flors o els arbres fruiters.

Palau Ferré. *Natura estàtica damunt fons blanc*. Tinta xinesa.
(Col·lecció particular).

La fruita es presenta en plàteres, en paneres o sobre les taules, en combinació amb figures o en la composició de natures estàtiques, treballada amb la tècnica cubista de la superposició de volums.

Aquestes fruites i paisatges evocuen la primavera, els mesos de renaixença de la natura, l'esclat de la vida. Una vida que Palau Ferré representa amb el branquilló d'olivera que porta el colom, amb els ulls i el foc, i que també representarà amb d'altres símbols que aniran apareixent al poema. D'aquesta manera descriu l'ús de la simbologia de l'artista el periodista Javier de Montini: «Gusta de poner en sus cuadros detalles simbólicos. Cree que la gente debe interpretar el cuadro, debe adivinar lo que el pintor sintió al componerlo así y no de otra manera».¹⁰ Aquests elements permeten que els observadors participin de l'obra tot desxifrant-la. Aquí s'observa una relació entre els símbols de l'obra de Palau Ferré i el concepte qualitatiu de l'art que apunta Elliot Eisner, quan explica que en el moment que s'aprèn a llegir i a interpretar l'art és quan hom pot apropar-se a tots els seus matisos: «*the arts address the qualitative nuances of situations*»¹¹. I aquesta és la primera contribució al coneixement.

A la tercera estrofa s'hi versen tres temàtiques més de l'obra artística de Palau Ferré: la música, les parelles i determinats animals simbòlics, com, aquí, el brau:

*De la fruita, platerada,
sembla sentir-se'n flairança;
de la música encisada
desprenen so de lloança
home i dona en l'abraçada,
i el toro en sent cobejança.
Abstractesa que commou
de la qual mai se'n té prou.*

La música té un paper constant en l'imaginari de l'artista, ja que hi apareix a través d'instruments com l'acordió, el guitarró, les flautes aulos dobles en pintures que recreen ambients lunars, solars i blavosos. L'ambient creat per les obres d'aquesta temàtica, el descriu el *Diari YA*: «*Pienso que el dilema de estos cuadros se centra entre potestad de ver i potestad de pensar. Palau está capacitado para ver fuera, dentro y encima de lo visible, es decir; en cuanto puede convertirlo en llama, amaranto, coral, cristal crepuscular o auroral, fiebre diurna o escama lunar. Podría ver todo esto como habrá hecho Van Gogh*».¹²

La plasmació de parelles és una altra de les temàtiques de l'artista. Ja sigui la parella ballant, on s'accentua el moviment, la parella entrelaçant les mans o superposant-se en els plànols fins a compartir els traços oculars, metàfora de visió conjunta d'unitat dins la parella. En algunes obres com en el mateix *Guer-blanc* s'hi troba un tercer element, el brau, aquella força i irracionalitat que tenen per companya.

Les flors del paradís

En la setena estrofa es reprèn la temàtica floral, tot citant cinc tipus de flors que l'artista plasma a les seves pintures i ceràmiques, així com també es fa una referència als conjunts florals amb gerros:

*De tulipa, gira-sol,
margarida, rosa, lliri...
cada gerro en fa bagol:
cromatisme al seu cantiri.*

Palau Ferré. *Noia amb gira-sol*. Tinta xinesa. (Col·lecció particular).

Dins el món de la natura, Palau Ferré n'evoca especialment tres aspectes: el de les fruites que s'ha desglossat en la tercera estrofa, el de les flors i el del paisatge de Montblanc. Pel que fa al segon, el de les composicions florals, són presents com a motiu en obres on l'artista crea versions de la flor amb canvis cromàtics, o gerros on treballa les flors en tècniques cubistes, que recorden a composicions de Picasso o Juan Gris. Com també apareixen flors per acompanyar les figures femenines. El gira-sol és un altre dels símbols que Palau Ferré escull per simbolitzar la vida, tal com explica l'artista en una entrevista que li féu Miquel Pons. El pintor, preguntat pel motiu de la presència d'aquest vegetal en els seus llenços i pel seu significat, respon que «el gira-sol és una planta que dorm i abaixa el cap a la nit, es desperta al dia, segueix el camí del sol, no es mou del lloc. És vicle impotent i somnia amb un nou despertar»¹³. Al seu costat s'hi troben la representacions de la rosa, símbol de l'amor¹⁴, dels lliris, que evoquen la puresa, i també de les tulipes i de les margarides. En les flors, de la mateixa manera que en les fruites, l'artista hi aplica un cromatisme intens.

Palau Ferré en una entrevista al *Diario de Barcelona*, reflexiona sobre la seva pintura, com aquesta està relacionada amb la vida, amb el futur, amb una expressió interna de l'artista, que beu dels corrents expressionistes de l'art avantguardista: «*Mi pintura no la sabría definir. Sé cómo soy, me conozco, sé a dónde quiero ir. Tengo como todo hombre mi profunda verdad. La pintura es la forma en que la expreso, mi relación con la vida, aquella verdad que podría ser, por la que lucho para que pueda ser. La siento internamente, no en el exterior, por eso nunca intento destruir sino integrar, pintar la naturaleza con unos principios culturales asumidos y conocidos*»¹⁵. La natura que plasma l'artista és una natura que reflecteix els elements culturals propis, els arbres de l'entorn, les flors i les fruites de la terra, també animals simbòlics com els peixos o els galls. És una natura cultural, des del punt de vista del país i des del punt de vista de la tradició cristiana occidental.

El paisatge de Montblanc és el tercer aspecte que Palau Ferré tracta en referència a la natura, i que trobem a la vuitena estrofa del poema. En aquesta temàtica el protagonista principal és la vila ducal, representada per les muralles. El santuari de la Mare de Déu de la Serra, la Plaça Major, el Pont vell i la Plaça de sant Francesc són alguns dels llocs que Palau Ferré va il·lustrar en les seves pintures.

*Per la Plaça de Montblanc,
casalics i porxades;
s'hi pot respirar el teu transc
i seguir-ne les petjades.*

Palau Ferré. *Paisatge de Montblanc amb gira-sols*. Oli sobre tela.

Francesc Marco Palau, nebot de l'artista i estudiós de la seva obra, defineix així la vinculació de l'artista amb la vila: «Aquesta associació Palau Ferré i Montblanc serà, però, de caràcter lògic, com a procedència vital de l'artista que despunta pels seus traços i les seves pinzellades acolorides». ¹⁶ La importància de la vila en l'artista s'observa també en l'entrevista que *Amanecer* ¹⁷ li va fer el 1970, on explica que en una ciutat fàcilment es perd la llibertat, en canvi a Montblanc se sent lliure. La llibertat és un element cabdal en l'artista i és present, també, en l'entrevista de *La Vanguardia* ¹⁸ el 1992, on se li pregunta sobre com voldria que fos recordat, com a artista o com a home que va lluitar per la llibertat. Palau Ferré respon que l'artista, lluitant o no, fa una contribució a la humanitat.

Es pot considerar, doncs, que la representació del territori, tant en natura cultural com en el paisatge de la vila –aquí s'hi podria afegir també la llegenda de Sant Jordi i la sardana–, així com del concepte de llibertat, forma part de la vessant empàtica de l'art com a font de coneixement que teoritza el professor d'art d'Stanford Elliot Eisner ¹⁹. Així, aquests són elements que les persones poden identificar i sentir-s'hi identificats amb facilitat, és una

manera de posar en valor la pròpia tradició cultural, el propi paisatge i la idea de llibertat, per transmetre les mateixes emocions que sent l'artista. Al *Diario de Barcelona* Palau Ferré ho explica: «*Paseo mucho por los campos de Montblanc. A veces por los mismos lugares porque no busco escenarios sino sensaciones. A veces la luz crea formas nuevas y sorprendentes que nunca has podido ver aunque te conozcas todos los objetos que forman el paisaje*». ²⁰ L'amor per la seva població també l'exposa en una entrevista al diari *El Punt* ²¹ l'any 1997, l'artista expressa la seva estimació pels montblanquins i pel seu arrelament a la vila nadiua.

Els referents clàssics i el pensament simbòlic

A la novena estrofa, Amorós versa l'estil de Palau Ferré a través de característiques com l'ús del llenguatge artístic, el bagatge savi, la noblesa i la raó que va enfilant-se, mitològicament, o com si d'un pensament lul·lià es tractés, esglaons amunt:

*Empres obert el llenguatge;
el posat, de senzillesa,
intel·ligència al bagatge:
acreixement de grandesa
propera al teu paisanatge
d'enardiment i noblesa.
Mitològica raó
t'enfila a cada esglaó.*

La tradició clàssica i mitològica del món grecoromà, la llegenda de Sant Jordi i les referències bíbliques conformen un gran bloc temàtic. La mitologia que l'artista plasma en les seves obres consta de referències a l'*Odissea*, les sirenes, el minotaure i el mite del Rapte d'Europa. Joan M. Pujals glossa els elements mitològics en l'obra de l'artista, tot recordant el mite del Minotaure, Teseu i Ariadna: «El mite del Minotaure se'ns imposa. Les figures femenines són el reinvent d'Ariadna. El pintor com un altre Teseu, ressegueix el laberint pictòric, il·luminat per una lluna encuriosida. Ariadna, girada enlaire, assenyala el laberint astral, el laberint del somni». ²²

De la mateixa manera, la Llegenda del patró de Catalunya, com s'ha apuntat en el vuitè vers, enllaça amb la tradició popular. Les simbologies cristianes apareixen al llarg de la carrera artística de Palau Ferré, on dos dels signes més presents a les seves composicions són el gall i els peixos. L'obra religiosa de l'artista compta, entre d'altres, amb pintures de la Mare de Déu de la Serra, Sant Francesc d'Assís, Jesús a la creu ²³ i la capella de Sant Vicenç i Santa Clara de Lliçà de Vall; així com amb les escultures del Via-crucis de Vallfogona de Riucorb, la Sagrada Família

de la Seu d'Urgell i la innovadora xarxa de peixos que conformen les llums de l'església de la Mercè de Montblanc.²⁴

La tercera aportació de l'art al coneixement, que Eisner desenvolupa, considera que l'artista és capaç d'aportar frescor, noves mirades a fets coneguts, noves recreacions que ens poden ajudar a entendre la realitat.²⁵ D'aquesta manera, Palau Ferré beu de la tradició clàssica, recrea la història catalana i mediterrània, cristiana i mitològica, i n'ofereix una reinterpretació moderna, una nova posada en escena, les revesteix amb la nova frescor que apunta Eisner. Una manera de copsar aquesta aportació, és a través de les paraules de Teresa Castany, que defineix l'artista com «un rebel i un clàssic al mateix temps. En la seva obra s'hi veu el gest de la lluita, l'expressió del crit, el vigor primitiu que l'associa al fauisme, però també hi ha un corpus mediterrani, un cromatisme arrelat a la llum, als meridians assolellats i als rituals hel·lenístics».²⁶

Conclusions

L'ús dels símbols és un tret constant al llarg de la trajectòria artística de Palau Ferré. Entre els més importants s'han destacat el colom, els ulls de les figures femenines, el gira-sol i el gall, com a símbols de vida. El colom associat també a la pau, els ulls verds de les dones vinculats a l'esperança, el gira-sol i la fruita com a origen de la vida i el gall com a renaixement. Paral·lelament, s'han desglossat les simbologies de la síndria com a metàfora del foc i de la rosa i les parelles, emblema de l'amor. La música és un motiu de reminiscències clàssiques en algunes obres i parisenes en d'altres, i com a factor que crea l'ambientació adient a les escenes pictòriques.

El paisatge de Montblanc, les flors i la natura del territori, el primer sentit com a paradís i com a símbol de llibertat, el segon com a homenatge als orígens. També la mitologia clàssica, l'obra religiosa i la cultura catalana, són uns elements constants que apareixen en totes les etapes artístiques de Palau Ferré. Hem observat com la poesia és un mitjà artístic per transportar la complexitat de significats i evocacions de les obres pictòriques, escultòriques o ceràmiques, a partir de la qual es pot arribar a l'aproximació de l'obra de Palau. En aquest cas, la poesia d'Amorós ha expressat amb autenticitat els matisos i les singularitats de la seva obra. També hem examinat les aportacions de l'art al coneixement, els factors qualitius, d'empatia i de novetat. I s'han distingit aquests factors en l'obra de Palau. Aportacions que s'han desenvolupat a partir dels matisos qualitius de les obres, el factor humà i d'identificació i les reinterpretacions de símbols i elements culturals que aporten noves mirades de la realitat.

Notes

- 1.- Eisner, Elliot: «Art and knowledge», Knowles, J.G.; Cole, A.L. (eds.): *Handbook of the arts in qualitative research: Perspectives, Methodologies, Examples and Issues*, California, 2008, p.10-11.
- 2.- Maritain, Jacques: *Art and poetry*. New York: Philosophical Library, 2015, p. 8
- 3.- Amb referència a aquest vincle de l'artista amb el món de la poesia vegeu: Francesc Marco Palau, «Literatura i arts plàstiques: Jaume Ferran i Palau Ferré. Una primera aproximació». *Miscel·lània Cerverina*, (Cervera), 21 (2013), p.127-142.
- 4.- Costa, Roger: «Perquè el colom és el símbol representatiu de la pau?», *Sàpiens*. (Barcelona), juny 2016.
- 5.- Marco-Palau, Rosa de les Neus: «Palau Ferré, Guer-blanc; Picasso, Guernica», *Actes del I Congrés Internacional Camins de Trobada*, Tarragona, 2010.
- 6.- Pons, Miquel: *Conversacions a Montblanc amb Palau Ferré*. Felanitx, 1977, p.6.
- 7.- Entrevista a Palau Ferré de Javier de Montini: «Palau Ferré el mago del color», *Diario Amanecer*, (Saragossa), 6 maig 1970.
- 8.- Pons, Miquel. *op. cit.*
- 9.- Salcedo, Antonio: *Palau Ferré i el seu paradís*, Tarragona, 2011.
- 10.- Entrevista a Palau, Javier de Ferré de Montini, *op. cit.*
- 11.- Eisner, Elliot. *op. cit.*
- 12.- Faraldo, Ramon: «Palau Ferré en la Biblioteca Nacional», *Arte, Diario YA*, (Madrid), 2 de maig 1970.
- 13.- Pons, Miquel. *op. cit.*
- 14.- En referència a la rosa com a símbol de l'amor, podeu consultar el nostre treball: *Palau Ferré i la rosa de l'Amor*, Valls, 2006.
- 15.- Entrevista a Palau de Josep Ferré de Melià: «Conversación con Palau Ferré» *Diario de Barcelona*, (Barcelona), 14 de febrer 1971.
- 16.- Marco Palau, Francesc (2013): «Montblanc i la Conca de Barberà i el pintor Maties Palau Ferré: imaginari, obra i referència», *Aplec de Treballs* (Montblanc), 31, (2013), p. 179-190.
- 17.- Entrevista a Palau Ferré de Javier de Montini, *op. cit.*
- 18.- Màrius Querol, «Entrevista Maties Palau Ferré», *La Vanguardia Magazine*, (Barcelona), 31 de maig 1992.
- 19.- Eisner, Elliot. *op. cit.*
- 20.- Josep de Melià, entrevista a Palau Ferré, *op. cit.*
- 21.- Espada, F.; París, A.: «Maties Palau Ferré. Artista», *El Punt* (27 abril 1997), p. 16-17
- 22.- Pujals, Joan Maria, *Seqüències d'Art*, Tarragona, 2006, p.109.
- 23.- Una reflexió de l'obra religiosa i una interpretació del simbolisme dels quadres de Francesc d'Assís i de Crist a la creu pot trobar-se a Carbonell, Eudald; Hortolà, Policarp (2013): «Consciència, natura i esperança en el discurs simbòlic de Maties Palau Ferré», *Podall*, (Montblanc) 2 (2013), p. 279-263.
- 24.- L'art religiós de Palau Ferré l'estudia, entre d'altres, Marco Palau, Francesc, «El Via Crucis ceràmic de Palau Ferré al balneari de Vallfogona de Riucorb», *Recull*, (Santa Coloma de Queralt), 13 (2014), p. 81-102. També, per saber-ne més de la relació del Palau Ferré amb els monestirs catalans el mateix autor: «Un quadre de Palau Ferré per al monestir de Vallbona de les Monges: l'artista i la Ruta del Cister», *Urtx*, (Tàrraga), 29, (2015), p. 57-65.
- 25.- Eisner, Elliot. *op. cit.*
- 26.- Castany Roma, Teresa: «Maties Palau Ferré», dins Josep Vallès, *Diccionari Ràfols*. Barcelona, 1997.

-Rebuda: Juny 2016.

-Valoració: Dra. Sofia Mata de la Cruz (URV).

-Acceptació: Agost: 2016.